

Klelund Plantage i fortiden, nutiden og fremtiden

Af: Skovtaksator Børge H. Larsen, Lindum Skovridergård, Tjele.

Den 25. september, 2004 afholdt Skovhistorisk Selskab sin efterårsekskursion til Klelund Plantage, der fortæller så meget om en broget historie

I den stille septembermorgen - uden sol - samles de ca. 30 deltagere i dagens arrangement. Man mødes på pladsen foran Klelund villa.

For at starte dagen på en god måde, blev der serveret kaffe og rundstykker med mange slags pålæg.

Skovfoged Per Ramsgaard - ansat i 1981 - bød velkommen og indledte med at fortælle lidt af Klelunds historie.

Og Per Ramsgaard har gjort meget ud af at samle oplysninger om plantagens historie. Slig en indsats værdsættes naturligvis i højeste grad i Skovhistorisk Selskab.

Skovhistorisk Selskabs ekskursion den 25/09 2004 starter ved Klelund villa.

Villaen, som vi står foran, er bygget omkring 1919 af de dengang nye ejere, et konsortium af københavnske gullashbaroner, der havde købt plantagen af Bregentved samme år. Oprindeligt er huset bygget i »finsk jagtstil« med tjærede planker. Men i 1970 blev både tag og vægge beklædt med asbestplader.

Efter gullashbaronerne var Klelund i Jørgen Sehesteds besiddelse fra 1925 til 1937, hvor Sehested solgte den til greve Leon Moltke-Huitfelt, der boede i Frankrig, og som skal have tjent pengene på spekulationer (på børsen). Moltke-Huitfelt gik meget ind for at bygge plantagen op. Sehested havde nok været ret hård i sine gennemhugninger.

Moltke-Huitfelt ansatte i 1943 skovfoged Carl Johan Madsen (skovridersøn fra St. Hjælland). Greven sagde til Madsen: »Hvor lang tid vil det tage at bygge plantagen op?«. »50 år« lød svaret. »De kan godt gå i gang; driften skal blot hvile i sig selv, og jeg vil disponere over jagtlejeindtægterne fra plantagen syd for Agerstedvej«. På arealet nord for vejen havde skovfoged Madsen jagten.

Det er altid godt at starte en tur med rundstykker og kaffe.

Moltke-Huitfelt byggede en spånpladefabrik i Hovborg omkring 1966, og det knækkede han desværre halsen på.

Moltke-Huitfelt solgte plantagen i 1971 til Norsk Hydro, der kort efter solgte til hollænderen Sypenstein, som havde den til 1985, hvor plantagen blev solgt til sygeplejerskernes pensionskasse.

Referentens erindringer om Klelund fra 1965-66

Per Ramsgaard har siden 1981 været plantagens skovfoged. Ramsgaard fortæller, at heromkring lå der en alvsgård, der blev revet ned i 2003, da man mente, at det var for farligt at lade den stå.

Ramsgaard siger, at det var en avlsgård; men jeg fik fortalt, at den var bygget som skovridergård for forstkandidat Carl Christian Jensen (forstkandidat fra 1880). Jensen var skovrider på Klelund fra 1890 (iflg. »Forstlig Stat«), og om aftenen kunne han sidde på gravhøjen bag huset, og de første år kunne han se ud over hele »skoven«.

Deres referent har målt Klelund Plantage op fra 1965-66, og jeg blev ved med at besøge plantagen, indtil skovfoged Madsen rejste. Jeg har derfor den store lykke at have kendt og talt med mange af de mennesker, der omtales i referatet.

Ja, Jørgen Sehested, Broholm, har jeg senere lavet en del opmålingsarbejder for. Sehested var en meget interesseret skovdyrker, hvilket bl.a. gav sig til kende i bogen »Blandingsskoven«, hvor Klelund også bliver nævnt.

Per Ramsgaard fortæller videre, at han for nylig har fået et billede af stedet her med et lille to-plans eetmotoret fly, parkeret i indkørslen til den gamle lade.

Nordmannsgranen der blev væk

Vi går nu ned ad skrænten, ad rivestien (kaldet således fordi stien blev revet, når grev Moltke kom på besøg).

Vi når nu hen til en stor flot douglas. Ramsgaard mener, at grev Moltke måske har fået nogle douglasplanter med, når han kom forbi Langesø på vejen herved. Jeg husker, at i det jeg kalder skovridergården, og hvor jeg i sin tid boede på 1. sal, havde jeg et flot kig ud til en stor nordmannsgran (måske fra omkring 1880) men ingen vidste, hvor den var blevet af.

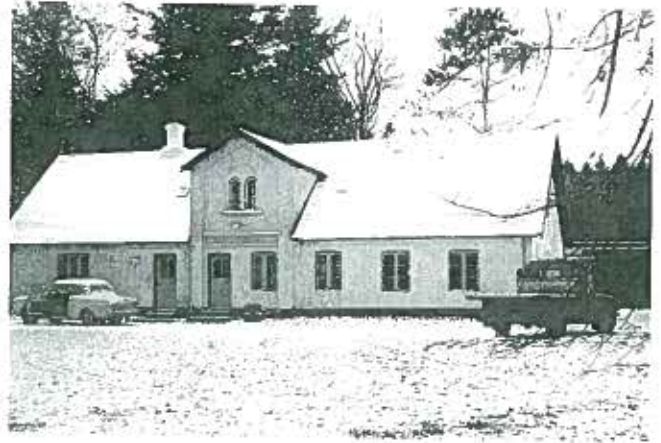
Den omtalte nordmannsgran.

60) kom her forbi på vej mod Kongens Vase, fik de fat i en lokal bondeknøs, der skulle vise dem vej. Men han førte dem herud, hvor de ikke kunne komme op, og det er sandt, thi det vælter op med rust fra rustningerne. Omkring os ser vi gamle, maleriske ege, det er vel rester af den oprindelige skov. Bregentved er jo kendt for egedyrkning, og i den sydlige del af Klelund var der 10 ha med pæn, ret eg, vel fra omkring 1880. De er nu desværre borte, væltet i stormen.

Dybdalhuset - med historien om det skrækelige mord

Snart kommer vi hen til nogle store linde, der danner en allé indtil stedet, hvor Dybdalhuset lå. Herfra er der flere beskrivelser af et mord, der har fundet sted omkring 1910. Dramaet er beskrevet i en egnroman fra 1960 »Mennesker i Plantagen« af Martin Kristensen.

Ramsgaard kommer med sin version: Der var en forpagter, der så sig varm på en af kvinderne, der hjalp til på avlsgården (skovridergården) kom herved og drak med konens mand, der var skovarbejder. Så en aften, da forvalteren skulle hjem, fik han overtalt skovarbejderen til at tage med. Undervejs kvalte forvalteren ham med livrernmen, og da denne ikke var lang nok, skyndte han sig tilbage til huset for at hente brøndrebet - men kvalt/hængt - det blev den arme mand.

Den gamle skovridergård den 13/11 1965.

Dette er ikke blot en makaber beretning; den kan findes dokumenteret i retsprotokollen i Holsted. Ramsgaard har for nylig haft kontakt til den myrdede skovarbejders familie. Græsrodsradioen Radio Holsted lavede i 1992 en fin udsendelse om mordet. Arrestforvarerens datter, der i 1910 var 10 år, fortalte, hvordan hun i hestevogn havde været med landbetjenten og morderen ude for at bese gerningsstedet. Da jeg opholdt mig i Klelund i 1965-66 fik jeg at vide, at ved en bjergfy, kaldet Oles træ, skulle Ole have hængt sig, da han under et drikkegilde (i Dybdalshus) begav sig op mod Hovborg kro for at hente mere brændevin. Men undervejs blev han så led ved det hele, at han hængte sig. Ja, der kan man se, hvor svært det er at få en sandfærdig beretning om en hændelse, der er sket for længe siden. Og da er det dejligt med nogle skriftlige kilder.

Sehested var en iværksættertype

Da Jørgen Sehested i 1925 havde købt Klelund Plantage, indbød han til auktion, hvor indboet af villaen blev solgt. Sehested ville også lave en golfbane, ja, det havde vi igen op at vende i 1985, men det fik vi ikke lov til. Sehested havde også planer om at lave en grusgrav; det blev heller ikke til noget dengang. Nu søger vi igen om tilladelse til grusgravning. Her er så mange sten, hvor jorden er føjet af. Efter stormen i 1999 blev der givet politisk tilladelse til at lave råstofudvinding. Sehested gjorde også forsøg med at anlægge frugtplantage i ejendommens vestlige del. Jeg husker, at ved opmålingen i 1965/66 fandt jeg endnu nogle af disse frugttræer i live - men de så

Per Ramsgaard på Stenvej.

lidt sølle ud.

For at friske op på turen plukker Per Ramsgaard nogle grandiskviste. »I skal lige have en god duftoplevelse«. Kort efter når vi til »Jyndovn«, en langdyse på 74 meter. Den er fra 3.000 - 5.000 år før vor tidsregning.

Tsugaerne i vinteren 1965/66.

Ind i bilerne og så går det afsted til afd. 47, 48 og 50. for at se på bevoksninger med forskellige træarter. »Vi har prøvet utroligt mange arter«. Vi ser først på *Tsuga heterophylla* plantet i 1958. I skovfoged C.J. Madsens optegnelser står der, at frøet stammer fra Kompedal Plantage. Bevoksningens højde er 20 m, diameter 30 cm, og den har lige så mange kubikmeter, som en rødgranbevoksning af samme alder. Og så det vigtigste: Ved stormen i 1999 blev tsugaerne stående på højkant. I Vestamerika er *tsuga* (hemlock) skattet som snedkertræ. Jeg ville have været glad for at have haft *tsuga* i stedet for de 348 ha med andre træarter, der væltede ved stormen.

Når vi kigger ind over skovbunden, ligger der bule ved bule. Er det fortidsminder, eller hvad? Nej, det er altså kytter; det er noget af det sand, der har føjet rundt her.

Efter stormen i 1999 mødte jeg her et par arkæologer fra det lokale museum, der påpegede, at vi ikke måtte lave jordarbejde på »gravhøjene«. Jeg var lidt uforstående, men heldigvis fik jeg ret efter en gennemgravning. Grandis er ikke så ringe, den får smalle årringe på denne jord.

Er glad for *tsuga* - skarntydegran

Vi har plantet en del *tsuga* efter stormen. Den er svær at få i gang, men selvforfynger sig fint. Stormfaldspakken sagde, at vi skulle være færdige med tilplantningen inden 5 år. Jeg tror, at vi kunne have klaret det med selvforfyngelse.

I tilskud fik vi 8 mio. kr., salg af 45.000 m³ gav 2,6 mio. Det hele kostede 12 mio. kr., så der var et minus på 1,4 mio.

Vi kommer nu forbi et stykke med nordmannsgran. Derefter passerer vi en blanding af *Thuja plicata* og grandis fra 1958, frøet til disse *thuja* har skovfoged Madsen hentet fra en stor *thuja*, der står ved skovri-

dergården i St. Hjøllund Plantage.

Ramsgaard siger her: Jeg tror, at vi miskrediterer grandis. Man skal skelne mellem grandis i øst- og i Vestjylland. I Klelund har vi ca. 30 procent lærk, 30 procent rødgran og på den sidste trediedel leger vi med en del forskellige træarter. Skovfyr bruger vi ikke; det er ukrudt.

Endelig kom vi ind i en meget smuk bøgebevoksning, plantet i 1954. Man mener, at man kan finde et bassin med rent ler her, derfor den gode vækst.

Stor tillid til *omorica* i 1966

I den sidste tid er her lavet 20 borer, hvoraf nogle går ned i 200 meters dybde. Det er svært at se oven på jorden, hvad der vil gro bedst. Vi har nattefrost i alle årets måneder.

Ved synet af nogle ege i plastikrør fortæller Ramsgaard: »Eg i rør er jeg ked af. Når de endelig kommer op, så tager kronvildtet dem. Det er som at fodre giraffer.

Vi passerer *Lawson-cypres* fra ca. 1960. Lægger man spor ind i denne træart, kommer der selvsåninger.

Vi ser også nogle mistrøstige *Cryptomeria japonica*; den duer ikke her. Og så er der endelig *omorica*. I

planen fra 1966 var der sat store arealer af til denne træart. Vi - greven, skovfogeden og undertegnede - havde alle stor tillid til denne træart. Den blev ikke skadet af nattefrost, trivedes rimeligt på den ringere jord, og den blev ikke angrebet af rodfordærver. Vi havde planer om at hente frø i Jugoslavien, men det lykkedes ikke, og det var måske meget godt.

Frokost i Nissely

Vi når nu frem til det nybyggede paulun »Nissely«, der ligger lige syd for Agerbæk-vej, overfor skovfogedstedet.

»Nissely« er helt opført af træ fra plantagen, og de forskellige træarter veksler hen langs siden. Det er ikke meningen, at træet skal behandles; man vil se, hvor hurtigt det går til - eller hvor længe det kan holde. Til døre er anvendt et par af de gamle døre fra skovridergården.

Den medbragte mad indtages i en god atmosfære. Da vi når til kaffen, fortæller den gode skovfoged lidt om Hovborg Plantage, der ligger tæt herved.

*Så fint trivedes *omorica* i Klelund i 1966, så det er vel forståeligt, vi var glade for denne træart.*

Frokosten blev indtaget i det nybyggede "Nissely".

Aktierne i Hovborg Plantage kører rundt i de lokale familier, siden aktierne blev udstedt i 1867. I 2003 skiftede man formand i Hovborg Plantage, og den ny formand er ingen ringere end Per Ramsgaard. Han fortæller, at på kirkegården i Hovborg har man fjernet det gamle gravsted, der også fortalte om plantagens historie. Ja, man kan i vore dage tit undre sig over, hvor lidt respekt man har for fortidens mindesmærker.

500 hektarer - med lyng

Efter frokosten drager vi mod nord - op til Stenbjerg. Ramsgård beretter: »Her var jeg oppe nytårsaften og kunne nyde synet af fyrværkeriet i Hejnsvig, Hovborg o.s.v.«.

Klelund Plantage er på 1.660 ha, heraf
500 ha lyng
1.100 ha bevokset og
60 ha agerjord.

Vi prøver at passe lyngarealerne, i hvert fald så længe det kan give penge. Den høstede lyng bliver pakket i små baller, som bliver solgt til tækkemænd. Det skal helst afhentes, inden det bliver vådt.

Ramsgård vender sig nu fra den pæne hede mod et stykke, der er sprunget i bjergfy. Lyngbarkbillerne går i den lyng, der er lidt for gammel.

Vi kigger nu på lokaliteten »Staldene«, en sandformation, hvor studene overnattede på deres vej mod syd. Der er lidt mergel i jorden her. Man ser ligesom et dige. Det er dannet, fordi man har kørt i et sandspor, og sandet har dannet en vold.

Ramsgaard fortæller, at man får en bi-indtægt fra heden. Plantagen får en bøtte lynghonning per bi-stade, der bliver sat herud. »Da jeg kom, solgte vi tyttébær-kort til 20 kr. per stk.

Kronvildt og jagt

I mange år har man haft kronvildt i plantagen. Skovfoged Madsen var god til at værne om det ædle vildt. Kronvildtet har mest ud af den unge lyng; vi slår lyngen hvert 7. år.

I dag har plantagen en fast skovarbejder, to langtidsledige og så skovfogeden. Ellers udføres de forskellige arbejder af entreprenører.

Ramsgård beretter fra oprydningen efter stormen i 1999, at desto mere han kunne snakke med maskinførerne, desto mere fik han ud af det. Hos finnerne fik han 0 kroner i gevinst, hos svenskerne 30 kr. og hos danskerne 60 kr. per enhed. Vi har i dag mange selvskovere. Ved at jeg selv følger med i arbejdet, har jeg tjent mange penge, understreger skovfogeden; har tjent min egen løn i flere år.

Det glemmer man mange steder i dansk skovbrug i dag; har man ingen til at passe skoven, forsvinder pengene op i den blå luft, eller siver ned i jorden. I år er jagtlejen på 575.000 kr. Her er i år nedlagt 7-9 stk. kronvildt, 75 stk. råvildt, 35 harer og lidt sneppe. Anlæg af vildtagre o. lign. tager jagtlejerne sig selv af.

Tørveskær

Oppe ved brandlinien underholder Ramsgaard om klynekastningsretten. Der har formentligt været en halv meter sand over en meter tørv; det har været ret dårlig tørv. Skovfogeden har fundet rester af en æltemaskine. Det var farligt og hårdt arbejde at ælte tørv, og man har også en beretning om en mand, hvis ene ben blev herude.

Per Ramsgaard ved Kællingevej.

I Kællingens Mose har vi bundet os til at holde kvier på græs i 20 år. Referenten husker i 1965 at have fundet ekskrementer af urfugle herude, de var ellers næsten forsvundet på det tidspunkt. Ligesom har jeg her glædet mig over synet af den blå ensian, som der var en del af på denne lokalitet. Skovfoged Madsen samlede altid de modne kapsler, når han gik herude, og spredte frøene ud over området. Ja, han havde grønne fingre i ordets egentlige forstand. Ved næste stop ser vi ud over et stykke med 50 års intensiv drift med contortafyr. De fleste fyr er væltet eller fældet, men nu har vi så en hede med spredt opvækst af contorta og græs. Skal vi have dette tilbage til hede, koster det 8.000 kr. per ha. I kanterne står der lærk; jordbunden er dårlig her.

Mindesten over 7 engelske flyvere

Næste stop er ved mindestenen, et af de faste punkter i plantagen. Fordybningen bag stenen er fra styrtet.

På hjemturen efter et bombetogt i Tyskland blev et britisk Halifax fly observeret af to tyske natjagere, og de forfulgte det britiske fly op til Haderslev, hvor det ene tyske fly blev skudt ned. Den engelske maskine flygtede længere op i landet, skarpt forfulgt af den tyske jager. Over Klelund eksploderede det engelske fly, styrtede ned, og der opstod brand i plantagen.

Inden tyskerne nåede frem, var skovfoged Madsen på stedet for at se, om der var nogle overlevende. Det var der desværre ikke, men Madsen fandt en støvle, som han fik skubbet ind under landbetjentens bil, og senere tog han støvlen med hjem. Efter krigen blev denne støvle sendt til England, og på den måde kunne man identificere de ombordværende flyvere. Den 5. maj, 1947 blev mindestenen afsløret. Siden da har der hvert år den 4. maj været mindesammenkomst ved stenen, de første 40 år med pastor Knud Østergaard som taler. Ramsgaard fortæller, at for godt 20 år siden var der ca. 15 mennesker tilstede. Nu er man oppe på 125-150, der efter mindehøjtideligheden mødes på Hovborg Kro. Ved stenen ligger ofte en buket i de engelske farver.

Parforcejagt ved Stjernen

Derefter kører man op til Stjernen, hvorfra man har en magnifik udsigt - selv om man bliver nede ved jorden, og ej entrer op i udkigstårnet.

Ved Stjernen. Jette Baagø fortæller om parforcejagten historie.

Det er lidt usædvanligt, at man her har 8 veje, der mødes i en stjerne. »Jeg forestiller mig«, siger Ramsgaard, »at det var et parforcejagt-tegn, således som man jo drev parforcejagt på Frijsenborg i slutningen af 1800-tallet«. Jette Baagø fortæller her meget levende om parforcejagten historie. I »Skovens Folk fortæller II« er der gengivet et maleri, der viser gæsterne ved en parforcejagt 1880'erne. Maleriet er Otto Baches værk. Har man lavet denne stjerne for sjovs skyld - eller har Bregentved ikke villet stå tilbage for Frijsenborg?

Her ved Stjernen opstod den store brand under II verdenskrig. Tyskerne foretog herude skydninger med artilleri, og ved branden gik en tredjedel af plantagen op i luer. Man tilplantede så med fyr (bjergfyr og contorta), der nu er afløst af lærk og

rødgran. Ramsgaard udtaler: »Det er vores flyveplads, der ligger her. Da man skulle gødske de nyttilplantede arealer, lettede her en maskine hver 3. minut. Der blev givet 300 kg per ha; det hjælper over en lang årrække.

Grusgrav - den store gevinst

Og nu når vi til Ramsgaards beretning om grusforekomster. »Sehested undersøgte muligheden for grusgravning i 1930, og det gjorde unge Ramsgaard også i 1980'erne - uden resultat.

Sidst fik vi afslag i skovstyrelsen med den begrundelse, at det var for store indgreb i skovdriften at fjerne 40-årige bjergfyr, grave grus i 4-5 meters dybde og plante skov igen.

Efter orkanen i 1999 blev der spurgt fra politisk hold, om der nu, når skovene var væltet, var mulighed for at søge efter råstoffer i fredskov? Der blev sagt ja.

Entreprenørfirmaet N.C.C har undersøgt Klelund for råstofforekomster. Jeg har været med til at kigge ned i hullerne - der er jo lidt af en guldgrube i os alle. Vi er endnu ikke stødt imod uovervindelige hindringer. Der skal være lynghede bagefter, og siger man det, kan man næsten få lov til alt. Afslutningen på denne herlige ekskursion holdes foran villaen. Der lød en velment tak til skovfoged Per Ramsgaard for den utrolig spændende tur. Dejligt at høre om alle de tiltag, der gøres for at dyrke Klelund, for at bevare den som en fornuftig bedrift, og ikke mindst alt hvad Ramsgaard gør for at samle og værne om stedets historie.

Som Ramsgaard udtalte ved ekskursionens start: »Klelund er handlet mange gange, og derfor er der ryddet op - det skal man ikke. Jeg har prøvet at stykke historien sammen. Fra Bregentveds tid 1874 - 1919 findes der 10 papirdynger i Bregentveds arkiv, og fra Sehesteds tid (1925 - 1937) er der ca. halvanden meters skriftlige materialer i Rigsarkivet i København. Her er noget at tage fat på for en forsker udi skovhistorien.

En fodnote

Ved planlægningen i 1965-1966 blev der lavet et meget detaljeret skovkort. Planen »Den almindelige beskrivelse« blevet skrevet på maskine i 3 eksemplarer.

Men »Den særlige beskrivelse«, altså alle oplysninger for de enkelte litra om areal, træart, alder, højde, diameter, stamtal og evt. proveniens o. lign. er desværre borte. Den blev kun håndskrevet i eet eksemplar, da greven mente, at der ikke var grund til at få nedfældet alle disse oplysninger på maskine - og det kan vi beklage i dag. Hvor er »Den særlige beskrivelse« henne - vi ved det ikke.

Har selv mange notater om arbejdet og tiden i Klelund. Det kan der måske blive en artikel ud af en anden gang.